

Tyresö kommun
Stadsbyggnadsförvaltningen
Göran Bardun, Kommunekolog
08-5782 93 51, goran.bardun@tyreso.se

TJÄNSTESKRIVELSE

2017-03-24

1 (9)

Diarienummer
2017KSM0297

Miljö- och samhällsbyggnadsutskottet

Remissvar över utredning om reglering och fria vandringsvägar i nedre Tyresån

Förslag till beslut

- Stadsbyggnadsförvaltningens samt VA- och renhållningsavdelningens skrivelse antas som miljö- och samhällsbyggnadsutskottets svar på remiss från Tyresåns vattenvårdsförbund över utredning Fritt fram i Tyresån - reglering och fiskvandring i nedre Tyresån.

Stadsbyggnadsförvaltningen samt VA- och renhållningsavdelningen

Sara Kopparberg
Förvaltningschef

Bertil Eriksson
Avdelningschef

Sammanfattning

Tyresåns vattenvårdsförbund gav under hösten 2016 Norconsult AB i uppdrag att ta fram en vägledande utredning med förslag till åtgärder och rekommendationer för sjösystemets vattenförekomst Tyresån vad gäller förutsättningar för en naturligare vattenregim och återskapande av förutsättningarna för fiskvandring. Målsättningen var att utreda vilka åtgärder som krävs för att vattenförekomsten ska nå miljökvalitetsnormen (MKN) god ekologisk status till 2021.

Bedömningen är att till 2021 kan vattendraget uppnå god ekologisk status om alla rimliga åtgärder som föreslås utförs. Utredningens fokus är påverkan av reglering och vandringshinder för fisk. Remisstiden är förlängd för kommunerna till och med 2 juni 2017.

Vattenförekomsten Tyresån uppnår inte MKN och god ekologisk status i dag. Detta beror på dels dålig status för kvalitetsfaktorn fisk och dels dålig status för den hydromorfologiska kvalitetsfaktorn konnektivitet, avsaknad av fria vandringsvägar uppströms respektive nedströms i vattendraget. Vandringshinder i form av dammar.

Utredningen innehåller ett antal åtgärdsförslag och dessa kan grupperas till två delar, dels initiala åtgärder med fortsatt elproduktion vid Uddby och anpassad reglering vid Uddby och Follbrinksströmmen, dels helt fria vandringsvägar för fisk och andra organismer i nedre Tyresån. För bägge delarna förordas utrivning av dammanläggningar och återställning av Wättingeströmmen/ Nyfors.

Det krävs ytterligare utredningar för en del av de olika förslagens påverkan på miljön och kulturhistoriska värden. Utredningen tar inte ställning till något av huvudalternativen, men pekar på att en total återställning av forssträckorna är mest av godo för vattenvården och friluftslivet. Om en fortsatt elproduktion med anpassad reglering väljs som initiala åtgärder kan biotopvård i Follbrinksströmmen för förbättrad öringlek, ålängeluppsamlare vid Uddby kraftverk samt återställning av Wättingeströmmen/Nyfors ge bättre förhållanden för nedre Tyresån och ge förutsättningar för en god ekologisk status på sikt. Förslaget kan ge ett rikare friluftsliv samt att stor hänsyn tas till kulturmiljön.

En fullständig återställning av sjösystemets möjligheter för fiskvandring är i så fall ytterligare steg för att förbättra vattenmiljön i ån och ge fria vandringsvägar för öring och andra fiskarter på sikt.

Stadsbyggnadsförvaltningen och VA-avdelningens gemensamma bedömning är att utredningen är väl utförd och att de redovisade förslagen till åtgärder ger sammantaget bra möjligheter för att avhjälpa vandringshindren i nedre Tyresån.

Vattenmyndigheten för norra egentliga Östersjön har satt upp en tidsgräns till år 2021 för att Tyresån som vattendrag ska nå miljö kvalitetsnormen med klassning god ekologisk status för vattenförekomsten Tyresån. Bristerna i nedre Tyresån är dels dåliga resultat vid vissa provfisken i strömsträckorna under senare år samt även få fynd av bottenfauna. Det är även dåliga förutsättningar för fiskpassage i sjösystemet och en avsaknad av framkomlighet för fisk och andra vandrande organismer att röra sig fritt mellan havet och sjösystemets nedre delar och omvänt.

På längre sikt, ser vi som ett naturligt beslut en fullständig återställning av forssträckorna vid Follbrinksströmmen respektive Wättingeströmmen/Nyfors med tillhörande åtgärder, i enlighet med utredningen. Detta under förutsättning att åtgärderna kan utföras utan för stor påverkan på Alby naturreservat och sjön Fatburen samt kulturvärdena i strömsträckorna.

Ur naturvårdssynpunkt är initiala åtgärder med fortsatt drift av elverket en bra start för att nå godkänd ekologisk status i ån. Ett fortsatt åtgärdsarbete med fullständig återställning av sjösystemets möjligheter för fiskvandring är ytterligare ett steg för att förbättra vattenmiljön i ån och ge fria vandringsvägar för öring och andra fiskarter. Åtgärderna ger en naturlig vattenregim och mervärden för till exempel friluftslivet förutom fria vandringsvägar för fisk. Stadsbyggnadsförvaltningen och VA-avdelningen pekar på några punkter att speciellt beakta i det fortsatta arbetet (beskrivs på sidan 8).

Beskrivning av ärendet

Bakgrund

Tyresåns vattenvårdsförbund gav under hösten 2016 Norconsult AB i uppdrag att ta fram en vägledande utredning med förslag till åtgärder och rekommendationer för sjösystemets vattenförekomst Tyresån. Utredningsuppdragets syfte var att undersöka förutsättningar och ge åtgärdsförslag för en naturligare vattenregim och återskapande av förutsättningarna för fiskvandring.

Målsättningen var att utreda vilka åtgärder som krävs för att vattenförekomsten ska nå miljö kvalitetsnormen (MKN) god ekologisk status till 2021.

Bedömningen är att till 2021 så kan vattendraget uppnå god ekologisk status om alla rimliga åtgärder utförs. Utredningens fokus är påverkan av reglering och vandringshinder för fisk.

Vattenvårdsförbundet emotser synpunkter på utredningen, de föreslagna åtgärderna och kommunens syn på hur förbundet och ansvariga myndigheter, bör arbeta vidare i frågan. Remisstiden är förlängd för kommunerna till och med 2 juni 2017. Remissen har sänts ut till deltagande kommuner, Länsstyrelsen, övriga berörda myndigheter, föreningar, sakägare, företag samt enskilda. Totalt nära sextioalet tillsända.

Ett antal av Tyresåns sjöar är av riksintresse för friluftslivet och stora delar av sjösystemets södra delar är av riksintresse för naturvården.

Stadbyggnadsförvaltningen och VA-avdelningen som deltar i förbundets arbetsgrupp, har gemensamt granskat utredningen och dess förslag.

Miljökvalitetsnorm, MKN

Tyresåns avrinningsområde består av totalt tio stycken ytvattenförekomster, enligt Vattenmyndigheten för norra Östersjön i enlighet med EU:s ramdirektiv för vatten. Sju av dessa är sjöar, däribland Drevviken, resterande sjöar är belägna uppströms Drevviken. Tre av ytvattenförekomsterna är vattendragsträckor: Tyresån (Gudö å till Follbrinksströmmen), Tyresån-Forsån och Tyresån-Norrån.

Varje vattenförekomst har av Vattenmyndigheten tilldelats miljökvalitetsnormer för ekologisk status respektive kemisk ytvattenstatus. Normerna är rättsliga verktyg enligt miljöbalken som ställer krav på vattnets kvalitet vid en viss tidpunkt. Vattenförekomsten Tyresån har en geografiskt koncentrerad fallhöjd och en stor mängd kulturmiljölämningar. Vattenförekomsten består dels av vattendragssträckorna och även sjöarna där i mellan; Långsjön, Tyresö-Flaten, Albysjön och Fatburen. Vattendragsträckorna består av från Drevviken: Gudö å, Gammelströmmen, Wättingeströmmen/ Nyfors samt Follbrinksströmmen samt Uddby kraftverk.

Vattenförekomsten Tyresån har bedömts ha otillfredsställande ekologisk status och har ej god kemisk ytvattenstatus. MKN för Tyresåns vattenförekomst är

satt av Vattenmyndigheten för norra Östersjön att nå god ekologisk status till 2021. Bedömningen är gjord utifrån att alla möjliga och rimliga åtgärder utförs.

Bottenfaunan och fiskbestånden uppnår i dag inte god ekologisk status i nedre Tyresån. Totalt sett bedöms ytvattenförekomsten ha dålig ekologisk status främst på grund av stora brister i framkomlighet för fisk på grund av vandringshinder i form av dammar. Det betyder att det är svårt för olika organismer att kunna ta sig uppför respektive nedför i vattendraget. Den biologiska kvalitetsfaktorn i de strömmande vattnen för fisk har klassningen dålig status.

Övriga kvalitetsfaktorer för vattendraget bedöms vara av god eller hög status, vad gäller ekologiska faktorer. Problemen för fisk, bottenfauna och möjligheterna för vattenorganismer att röra sig i vattendragets olika delar utgör de stora hindren i nedre Tyresån för att vattenförekomsten ska kunna ges god ekologisk status till 2021. Fysiskt är hindren främst de regleringsdammar vid Fatburen respektive Tyresö-Flaten samt kraftverket vid Uddby som förhindrar fria vandringsvägar för fisk och andra organismer.

Utredningens åtgärdsförslag (uppskattade kostnader)

Initialt steg vid fortsatt elproduktion och anpassad reglering:

Uddby kraftverk, uppsamling av ålyngel (80 000 kr)

Nyfors/Wättingeströmmen, återställning, fri vandringsväg (1,6 milj. kr)

Follbrinksströmmen, biotopvård (250 000 kr)

(Summa 1,9 milj. kr)

I förslaget har Follbrinksströmmens flöde satts till 400 liter per sekund och motsvarar cirka 20 % av medelvattenflödet ut från sjösystemet, mot dagens cirka 10 %.

Ytterligare åtgärder för fria fiskvägar:

Fatbursdammen, naturliknande fiskväg (2,7 milj. kr)

Uddby kraftverk, fingaller och avledare (2,8 milj. kr)

För helt fri vandringsväg initialt och nedlagd elproduktion:
 Fatbursdammen, utrivning och fri vandringsväg (3,7 milj. kr)
 Follbrinksströmmen, biotopvård (250 000 kr)
 Wättingeströmmen/Nyfors, återställning, fri vandringsväg (1,6 milj. kr)
 (Summa 5,6 milj. kr)

Slutsatser, rekommendationer och förslag på ytterligare utredningar

Nuvarande förhållande med vandringshinder som skapats genom mänskliga aktiviteter, och en minimiavtappning om 150 (200) liter per sekund (okt-nov) i Follbrinksströmmen förhindrar att beslutad MKN för god ekologisk status kan uppnås 2021. Nuvarande minimitappning är för liten och det finns inte framkomliga vandringsvägar i nedre Tyresån.

Bristen på fria vandringsvägar mellan sjöarna i nedre Tyresån samt till och från Östersjön är den starkast begränsande faktorn för att den ekologiska statusen bedöms vara dålig i vattendraget förutom den biologiska kvalitetsfaktorn fisk. Möjligheten till fiskvandring inom nedre Tyresån bedöms främst utifrån vilka fiskarter med vandringsbehov som hittas i vattenförekomsten jämfört med de arter som borde finnas där utan vandringshinder.

Uppströms Follbrinksströmmen är bedömningen att möjligheten för produktion av öringsmolt är begränsad och behöver utredas vidare. Detta på grund av de större sjöarna uppströms troligen ger en ökad predation på fiskyngel. I första hand bör åtgärder för att ge passage för uppvandrande ål göras innan åtgärder för fiskvandring vid fortsatt elkraftsproduktion.

Om fortsatt elkraftsproduktion förordas föreslår utredningen några initiala åtgärder, utan inbördes ordning: anpassad reglering, åluppsamlare (Uddby kraftverk), återställning av Wättingeströmmen/Nyfors och biotopvård i Follbrinksströmmen. Den initiala åtgärdsstrategin bedöms ge möjligheter för ett levande vattensystem som kan nå vattendirektivets krav på god ekologisk status, ett rikare friluftsliv samt att stor hänsyn tas till kulturmiljön, kostnad 1,9 miljoner kr. Åtgärder som kan byggas på med är naturliknande fiskväg vid Follbrinksströmmen samt fingaller vid Uddby. De senare åtgärderna bedöms dock ha en låg effektivitet i förhållande till kostnad.

Vid beslut om hel återställning av nedre Tyresån rekommenderas följande åtgärder: Avslutad drift för Uddby kraftverk, återställning av Wättingeströmmen/Nyfors samt biotopvård i Follbrinksströmmen om den inte är utförd sedan tidigare.

Ur naturvårdssynpunkt är återställning högst prioriterat. Åtgärderna ger en naturlig vattenregim över tid samt övriga mervärden för till exempel friluftsliv. Investeringskostnaden för detta alternativ beräknas till totalt 5, 6 miljoner kr samt en kapitaliserad energiförlust om 11,9 miljoner kr. Föreslagna åtgärder ger förutsättningar för återetablering av de arter som försvunnit från sjösystemet. För mer sällsynta arter som försvunnit kan övervägas en återintroduktion, exempelvis flodpärlmusslan och stationära bestånd av öring högre upp i vattensystemet.

Om en fortsatt elproduktion med anpassad reglering väljs som initiala åtgärder kan biotopvård för Follbrinksströmmen som förbättrar för öringlek, ålängeluppsamlare vid Uddby kraftverk samt återställning av Wättingeströmmen/Nyfors ge bättre förhållanden för nedre Tyresån och skapa förutsättningar för en god ekologisk status på sikt. En fullständig återställning av sjösystemets möjligheter för fiskvandring kan i så fall vara ett ytterligare steg för att förbättra vattenmiljön i ån och ge fria vandringsvägar för öring och andra fiskarter.

Utredningen pekar på behov av flera tillkommande utredningar. Dels för att utreda olika förslag inför åtgärder som kräver tillstånd för vattenverksamhet. Det behövs också fler provfisken och uppmätning av bottenförhållanden i Fatburen och Albysjön.

Stadsbyggnadsförvaltningens och VA-avdelningens bedömning

Vår bedömning är att utredningen är väl utförd och att samlingen av åtgärder ger bra möjligheter för att åtgärda vandringshindren i nedre Tyresån.

Vattenmyndigheten för norra egentliga Östersjön har satt upp en tidsgräns till år 2021 för att Tyresån som vattenförekomst ska nå miljö kvalitetsnormen god ekologisk status. Bristerna i dagsläget för detta är dels dåliga resultat vid provfisken i strömsträckorna under senare år samt även lågt innehåll av

bottenfauna. Det är även dåliga förutsättningar för fiskpassage i systemet och brist på fria vandringsvägar för fisk och andra organismer mellan sjösystemets nedre delar och med havet.

För kemisk ytvattenstatus så är övergödningen i vattenförekomsten hög och ger att vattendraget inte kan uppnå MKN god kemisk status till 2021 på grund av uppströms vattenförekomster som har tidsundantag till 2027 för att nå god kemisk status.

Alternativet för fortsatt kraftverksdrift och anpassad reglering med initiala åtgärder för att möjliggöra vandring för ål uppströms och nedströms i sjösystemet, biotopvårdande arbeten för öringlek nedströms Fatbursdammen samt återställning av Wättingeströmmen/Nyfors ger ett större vattenflöde vid utloppet vid Follbrinksströmmen än i dag. Vi bedömer detta som ett bra första steg mot helt fria vandringsvägar i nedre Tyresån även för fisk och andra organismer.

Konsekvensen av att Follbrinksströmmen med detta åtgärdsförslag har en fortsatt mindre andel av åns vattenflöde gör att merparten av den vandringsvilliga fisken nedströms även fortsättningsvis kommer söka sig till Uddbyviken (vattenflödet i sig och spårämnen från artfränder uppströms påverkar). Detta förslag ger inte fria vandringsvägar fullt ut men åtgärderna kan räcka för att ge nedre Tyresån klassningen god ekologisk status. Helt fria vandringsvägar i ån är på sikt önskvärt både för vattenmiljön i sig och för friluftslivet. Förslaget med fortsatt elproduktion och anpassad reglering är förenat med en del underhållskostnader som normalt den miljöstörande verksamheten får bekosta.

I första hand ses en fullständig återställning av forssträckorna och återskapande av fria vandringsvägar för fisk vid Follbrinksströmmen respektive Wättingeströmmen/Nyfors med tillhörande åtgärder som ett naturligt mål för Tyresån. Förutsatt att detta kan utföras delvis inom Alby naturreservat och utan för stora skador på sjön Fatburen och kulturvärdena vid aktuella strömsträckor.

Stadsbyggnadsförvaltningen och VA-avdelningen vill peka på följande punkter att speciellt beakta i det fortsatta arbetet:

- En återställning av Follbrinksströmmen och utrivning av Fatbursdammen berör Alby naturreservat och det behöver utredas om föreslagen åtgärd är möjlig att utföra med hänsyn till sjöns och naturreservatets värden.
- Frågan om extremt höga flöden i Tyresåns nedre delar och den kontroll av avbördning av vatten som eventuellt behöver ske måste noga studeras. Detta speciellt för alternativet med nedläggning av elproduktionen och helt öppnande av vandringsvägar bör de möjligheter som i dag finns för att kunna avbörda mer vatten vid extremt höga flöden finnas kvar vid Uddby.
- Samtliga de delområden som eventuellt berörs av fysiska rivnings- och återställningsåtgärder utgör samtidigt några av kommunens viktigaste historiska kulturmiljöer vilket måste beaktas och prövas i det fortsatta arbetet.
- Hur ska marken nedanför Fatbursdammen hanteras framöver, alltså där Strömfallsstugan är belägen? Det finns behov av att fastigheten är tillgänglig dels för åtkomst av forssträckan för biotopvård och åtgärder vid Fatbursdammen samt för besökare till vattendraget, speciellt under höstens öringlek. Fastigheten ägs i dag av Tyresö kommun.
- Hur kommer skötsel och miljöövervakning av vattenförekomstens strömsträckor organiseras efter åtgärder?